blonde af vilde blomster fast i den store grønne dug som ageren er. Snogen kan såmænd også ligne en ung frue, der er ude på gaden og gøre indkøb, gå i butikker, og hele tiden ser ind i de store butiksruder hvor godt hun ser ud. Jeg synes nemlig en snog er smuk *Martin A. Hansen* (5). Enhver som ret har lært snogen at kende vil uden tøven kalde den et smukt og tiltalende dyr *Arthur Feddersen* (6). I kæret svømmede snogedronningen med sit lysende topasdiadem løftet over det sorte vandspejl *Valdemar Rørdam* (7).

Hvad smutter dér? Ej, se! en spraglet snog. · Nu overalt man finder slangen dog, · skønt den forbandede må klæbe · ved jorden og på bugen sig fremslæbe *Schack Staffeld* (8). Som sære, sorte snoges sagte snigen · nat nærmer sig *Johannes Dam* (9).

Og snogen snor sig · ved en solvarm stub på bakken, · jeg kan se · at den har hvide bellis · blomstrende i nakken *Lisbeth Bendixen* (10); travlt snor en snog på vejens ler i sol sin smækre krop · med nakkens hvide pletter i skindet mat og irret *Aage V. Reiter* (11).

Bag stente og dige slår snogen sin fold · nøjagtigt som garnet om trissen *Laurits Skov* (12).

Sladderens snigende snoge *Hansigne Lorenzen* (13); din løndrift, dit vilde begær, · mismod og avind, der yngled som slimede snoge i hjertet *Niels Møller* (14).

LITTERATUR: (1) *375c* 41; (2) *653* 136; (3) *910c* 54; (4) *222z* 65; (5) *495* 24/12 1953 sml. *300j* 120; (6) *154* 563; (7) *753k* 200; (8) *817b* 179; (9) *147* 152; (10) *692* 30/5 1982; (11) *726g* 38; (12) *802* 18; (13) *533* 13; (14) *593b* 10.

Sladderen går som snogens spillende tunge. Tegning af H. Tegner til Holbergs »Philosophus udi egen Indbildning«.

Hugorm, *Vipera berus*

Den 50-70 cm lange hugorm har på ryggen en takket midterstribe. Hannen er grå, hunnen som regel brunlig, der kendes helt sorte eksemplarer. Lever i de fleste landsdeles skovmoser og -enge, men er hyppigst på lyngheder, klitter, diger o.a. tørre, solvarme steder.
– Danmarks Dyreverden 5, 229f.

Hugorm, ældre nydansk (o. 1300ff) d.s., oldnordisk hoggormr; som persontilnavn Hukorme (kannik i Roskilde) 1300-t, en søn af Ragnar Lodbrog blev kaldt Sigvard Hugormsøje (1); indgår i stednavne: Hugormballe 1300-t Århus, Hugormsagre 1668-1705 Egense s. SFyn og 1683-1793 Tranebjerg s. Samsø, Hugormhøjen i Borremosen ved Års; Ormedal 1502ff Kobberup s., Viborg a., Ormeblok 1786-92 Hjerting s. Sønderjylland, Vormtøj 1789-1803 Vedsted s., efterleddet vel brugt som i ordet troldtøj; Ormesten 1696ff ved Sandvig og i Klemensker s. Bornholm, stenen skal i en dam være lagt oven på en hugorm for at hindre den i at forgifte kreaturerne (2), Ormehøj o. 1820 Rutsker s., måske i Ormebæk 1714ff ved Rønne og Ormtoft 1844 Rindum s., Ringkøbing a. (3).

Huggebasse 1763ff (4), *hug* Møn 1824ff (5), *hugnak, -nagge* Fyn (6), *hovknak* VFyn (7), man skræmte børn med ordet hugnak (8).

Buskslange 1594, 1622 (9), *lyngorm* o. 1700-63, Jylland (10), *skovorm* 1848 (11), *ormslå* Bornholm 1856 (12); *hedeål* og *bakkeål* NJylland (13), sml. snog s. 324.

LITTERATUR: (1) *363* 2.1,477; (2) *160* 1906/23: 661; (3) *156* 1,15; 4,437,574; 9,81; 10,25,61,223, 253; 12,8; 15,49; 17,421; *270k* 22; (4) *693b* 1,659; *439b* 165; (5) *667* 2,261; (6) *436* 143; *160* 1904/30:940,1032; (7) *388* (Ingslev); (8) *794* 2,1884,45, 112; (9) *434* 1,305 og 5,153; (10) *434* 2,819; *693b* 1,658; (11) *903* 6,407; (12) *3* 20; (13) *464f* tb. 5,41; *212c* 1,577; *937d* 155; *388* (Langå o. 1925).

»HUSDYR«

Der var i Rebild bakker før Gravlev sø blev udtørret mange hugorme, som boede i sengehalmen, men det skræmte ikke nogen, og de gjorde ingen skade så længe man lod dem i fred. »Der kom en, som min søster og jeg legede med, sådan en køn rødbroget. Vi gav den mælk, men da far kom hjem om aftenen bar han den væk. Næste dag kom den igen, og far bar den atter væk. Men tredje aften bar han den så langt bort, at den ikke

kom tilbage. Nogle andre børn legede også med sådan en hugorm, og den bed dem aldrig. Lige til en dag den lille pige sad med den i forklædet, så var der en som sagde: 'Pas på, det er en hugorm, den er slem til at bide!' – så bed den« (Skørping o. 1880; 1). Der foreligger adskillige beretninger om hugorme, der sammen med børn spiste mælkegrød på gulvet (2) sml. snog s. 324f.

Hugorme krøb ind i husene gennem sprækker i de lerklinede vægge og holdt gerne til i alkovesengens bund af lyngknipper, hvor de kom frem når underlaget blev fornyet om foråret. »De generede aldrig beboerne, og når de ikke sjældent kom ind i forstuen eller lå udenfor, tog Christens broder dem i halen, undertiden en i hver hånd, og smed dem bort« (3). En drengs strømper forsvandt, og moderen var naturligvis vred, men da de skiftede sengehalmen viste det sig, at hugorme havde brugt strømperne til deres bo (Hammerum h. o. 1850; 4).

En gammel næsten blind mand havde et hugormebo i sengen, når han sad og spiste i den kunne de kravle op til ham og drikke af hans kop. En kone ville fjerne dem, men han sagde: Lad dem kun være, de gør ikke mig noget (Hads h.; 5).

LITTERATUR: (1) *160* 1906/30: 1534 (1908); *464g* 2,207; (2) *226* 1,208; (3) *296e* 3,171; (6) *296i* 79f; (5) *464f* 3,39.

Et yndet skjulested for hugorme var kvasbunker og lignende. Maleri af Thorvald Niss, 1881.

HUGORMEKONGEN

Hugormene har en konge, det siges også, at hvert hugormebo regeres af en konge. Han ses sjældent, er altid omgivet af mange undersåtter, som forsvarer ham, og står oprejst på halen når der holdes rådslagning (1).

Udseendet beskrives vidt forskelligt. Kongen er på størrelse med normale hugorme, men har en sort streg på ryggen (2); han er meget større, hvid med rød ring om halsen (3), har hvidt hoved (4), er helt hvid eller gul, på hovedet bærer han en krone, en lang manke hænger ned fra ryggen (5). Han er blålig (6), gennemsigtig som glas og har vinger i nakken (7), bærer en fedthue på hovedet (8) og sin krone på ryggen (9); han har næb som en ælling (10), blev på Haderslevegnen set med ikke færre end ni kronede hoveder (11), er tyk som en mands arm eller et læssetræ, folk der kom ham på nær hold anslog længden til 6 alen (ca. 3.75 m); halen er grøn, hovedet har kam som en hanes, og i kammen ligger der en ganske lille orm, som springer på folk, og rammer denne et sted, hvor kroppen er nøgen, er man redningsløst fortabt (12).

Hugormekongen er hvid og hans dronning rød (13); »hugormekongen var helt hvid og havde et rødt hoved; det var den eneste hun i boet, så det er med dem som med bierne« (9). Den hvide hugorm ligger dybt nede i mosen mellem en dynge almindelige hugorme. En mand, som gravede tørv i Store Vildmose, fandt et sådant lille kongerige flere alen nede (9). Bliver den ved med at gro forvandles den til en lindorm, men ingen får den at se (9).

Der boede i Hugormehøjen ved Lisbjerg skov en hugormekonge, der var hvid og havde manke som en hest. Den kom kun frem om morgenen, og så kunne man høre en underlig pibende lyd, hvormed den lokkede snoge, frøer og andet kryb til sig og derefter åd. Der blev sagt, at den også kunne tage mennesker, som kom forbi højen (2).

»Det hænder undertiden, når man træffer på et stort knippe hugorme, at der findes en stor hvid imellem dem, det er deres konge. Den kan man straks få et halvt hundrede daler for på et apotek, men i sig selv er den langt mere værd, thi den er god for mange ting ... Det er ikke så ofte, de lader sig se, der er både få af dem, og de kommer sjældent frem af deres huler« (1861; 14). Man kunne fange kongen med en klump beg på enden af en lang stang, så den hang fast når den huggede deri (NSjælland; 3).

Hugorm i Nørlund plantage, Midtjylland. BIOFOTO/Bert Wiklund.

En række sagn fortæller om mennesker, som på en kæp straks kunne se, at den var blevet skåret af en busk hvorunder der boede en hugormekonge (9).

De hvide hugorme blev i VJylland ikke kaldt hugormekonger, men *ætlinger* = ædlinge (adelige) (15). I nogle egne er »hugormekongen« en stor klynge hugorme, som dannes i parringstiden om foråret (16). »Engang jeg opholdt mig i en egn i Jylland kom en dreng til mig og forklarede, at han havde set en hvid hugorm. Han viste mig krattet – dér lå en tør, nylig afskudt ham. Ligheden med en levende slange var forbløffende, så her har vi måske oprindelsen til sagnet om den hvide hugorm« (17).

En pige fandt en sammenrullet klynge af 14-15 slanger, og en af dem bar en guldkrone på hovedet. Pigen tog sit hvide forklæde af og lagde det tæt ved klyngen, kort efter krøb den største af slangerne, som var slangekongen, frem og lagde sin krone på forklædet. Hun sprang hurtigt til og greb kronen, men da kongen så det skreg han så højt, at pigen blev helt døv. Kronen var af rent guld med mange grønne ædelsten, og den solgte hun siden for mange penge (Nederselk ved Slesvig). I det gamle Duborgs ruiner ved Flensborg levede en slangekonge, som kun en gang dagligt og kun et øjeblik viste sig i middagstimen. Kan man fange ham eller få fat i hans krone er ens lykke gjort, kongen af Danmark betaler nemlig 20.000 daler for den, thi ejeren af slangekongens krone bliver udødelig (18).

Slangerne har en dronning, hvis krone er af det pureste guld, så tilegner man sig den er man rig resten af sit liv; har man kun et lille stykke af den kan man tage af den, det vokser hver gang ud igen. Slangedronningen kommer kun på varme dage og én gang i middagstimen ud i solskinnet. Hun er en forvandlet prinsesse (Slesvig; 19).

Med skindet af en hugormekonge på sig kan man fange alle de andre hugorme uden at de gør én nogen skade (NSjælland; 3).

Hugormekongen pønser på at gøre menneskene ondt, og hvad han ikke selv formår sætter han sine krigsfolk blandt undersåtterne til (20). Det er livsfarligt at gribe en hugormekonge eller slå ham ihjel, man får siden aldrig fred for hugormene, som forfølger én overalt, og man er sikker på at blive bidt (21).

Dræbte man hugorme blev det hævnet af deres konge, han kunne i løbet af kort tid samle en hel egns hugorme, og når man mindst ventede det kom han med en hel hærskare og overspyttede gerningsmanden, så han døde (22).

Kongen kan som de andre hugorme bide sig selv i halen og således trille som et hjul hurtigere end en hest kan løbe (23), men kun i vejenes hjulspor, så man slipper fra den ved at løbe ind over marker (10). En mand pirrede i et hugormebo og blev for-

fulgt af en hvid hugorm; han nåede sit hus og smækkede døren i efter sig, ormen vendte sig da mod lænkehunden og bed den, så den straks døde (24). I et væddemål skulle en karl ride til et hugormebo og hente deres hvide konge. Det lykkedes ham at gribe den, men de andre hugorme satte halen i munden og trillede efter ham; han kastede sin frakke mod kongen på jorden, og denne splittede de ad (25). En smed dræbte en *kronslange,* døende udstødte den et skrig og mange slanger kom til og forfulgte ham, men han red fra dem. Da han om aftenen taknemmelig kærtegnede hesten blev han ved dyrets hale bidt af en hugorm, som var sprunget efter hesten og havde holdt sig skjult dér (19).
En mand boede i et hus tæt ved en kratskov med mange hugorme, som tit krøb ind i huset. Han fangede dem, trak gifttænderne ud og solgte dem til apotekeren. Til sidst kom hugormekongen, og havde manden ikke haft en cyprianus (tryllebog) havde slangen fået bugt med ham (Horsensegnen; 26).

Den som spiser suppe kogt på en af de sjældne hvide hugorme, dens fedt eller stegte navlestykke bliver *synsk,* d.v.s. kan se skjulte ting, tværs gennem mure, skatte dybt i jorden, forstå dyrenes sprog o.s.v. (27). »De såkaldt kloge folk skal have fået deres evner på denne måde« (1807; 28). Den berømte kloge kone i Vindblæs Maren Haanings visdom og lægekyndighed mente man skyldtes suppen af en hvid ormekonge, hun havde spist som barn (29). Det sagde man også om præsten i Hals, der kunne se ind i fremtiden (30); Jens Kusk i Smidstrup arvede klogskaben fra bedstefaderen, som spiste et stykke brød dyppet i en hugormekonges fedt (31).
Men det gjaldt kun den første, som spiste af suppen eller fedtet – på alle andre havde den ingen magisk virkning. En dreng stak i moderens fravær fingrene i suppen og slikkede dem, han blev siden forbavsende klog (32). På Grenåegnen stillede en mand fedtet af en hugormekonge ind i et skab og gik på markarbejde, imens spiste datteren det i den tro, at det var gåsefedt, og nu fik faderen ingen visdom (9). I en anden version har han på det strengeste forbudt datteren at røre suppen, men hun gætter årsagen og spiser alligevel af den. Om aftenen står han med kvæget ved brønden da hun udbryder: »Sikken stor rød kalv den ko går med!« – hun var blevet synsk, og faderen vidste straks, hvad det skyldtes (33).
Den som spiser noget af en hugormekonge kan se ufødte børns køn og gå på vand (34), læse over bullenskab, og et hugormebid har ingen virkning på ham (17). Ejeren af en hvid hugorm kan se ind i fremtiden (35).
Sml. snog s. 327.

LITTERATUR: (1) *464* 8,65; *464g* 2,218; *602* 11, 1894,190; om »slangekonger«: *219* 7,1795,1180-82; (2) *464g* ny rk. 2.1,141f; (3) *436* 191f; (4) *464g* 2,219; (5) *160* 1906/23: 2651 (1934); (6) *709* 74; (7) *464g* 2,213; (8) *160* 1906/46:2662; (9) *464g* 2, 212-16; (10) *160* 1904/27: 283 (Reerslev, 1892); (11) *794* 5,1887,108f sml. *160* 1906/23:2234; (12) *464g* 2,216; (13) *464g* ny rk. 2.1,139; (14) *283c* 163f; (15) *436* 191; *224* 54,1948,65; (16) *154* 571; (17) *692* 14/8 1932 (Jørn Glob); (18) *581* 355; *709* 74f; (19) *564* 60f; (20) *602* 11,1894,190; (21) *794* 5,1887,108f; (22) *212b* 220; *436* 191; *464g* 2,214, 216; *517* 9-12; (23) *464g* ny rk. 2.2,522; (24) *464g* ny rk. 2.1,138; (25) *464g* 2,218; (26) *160* 1906/23: 2228 (1940); (27) *464* 4,1879,360f; 8,65; *212c* 1, 667; *464g* 2,216-19; ny rk. 2.1,140 sml. 142; (28) *669* 73f; (29) *464g* 2,218f; (30) *464g* 2,219; (31) *584* 2.2,1891,377; (32) *296f* 135; (33) *283c* 163f sml. *436* 191; *464g* 2,209,214f; *464* 6,266; (34) *464g* ny rk. 2.1,142 (Sønderholm); (35) *228* 31.

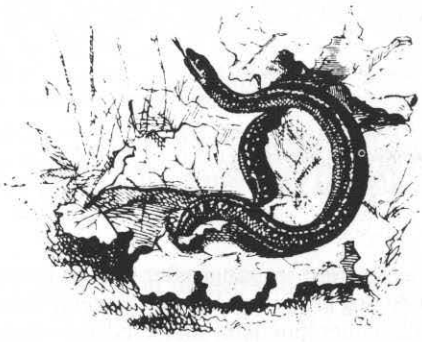

Anonym tegning af hugorm til H. C. Andersens »Klokkedybet«, 1856.

BID OG FORGIFTNING

Hugormen er Nordens eneste giftige krybdyr. Man mente den sugede sin gift af jorden, thi efter syndefaldet kom der gift i jorden, og det blev en del af slangens straf at fjerne denne gift og således være andre dyr og menneskene til nytte (1), den suger al gift af jorden, så menneskenes afgrøder ikke fordærves (1a). Giften samles tidligt om morgenen af duggen på spindelvæv og græs. Når kreaturer bliver opblæste og syge af at æde dugget græs er det fordi hugorme endnu ikke har hentet deres gift på marken (2).
»Hugormen er et modbydeligt dyr: den bider når man træder på den« *C. E. Soya* (3); det siges også,

at den slår, stikker eller hugger; »først hugger den med sine to lange tænder og bagefter stikker den med sin lange toflenede tunge« (3a). Gifttanden skal først dyppes i giftvæsken, som opbevares i navlen. Liggende som et 8-tal bider den sig i navlen og er altid klar til hug, men når den løber har den ingen gift i tanden og kan fanges (Vendsyssel; 4). Byttet fordøjes ved hjælp af giften; efter at have bidt må den skynde sig til vand for ikke selv at dø (Vorbasse; 5). Giften virker ikke på isterfede dyr som svin og ilder, mens tælledyr ofte bliver meget syge (VJylland; 6). Hvor et menneske blev bidt viser der sig i nærheden af såret et billede af hugormen, på et ben kan såret gå helt rundt om det (Grindsted; 7).

Under mandens og konens høstarbejde er fletvuggen med spædbarnet hængt op i et træ i sikkerhed for hugormene. Træsnit i Olaus Magnus: Historia de gentibus, 1555.

Den hugger højst tre gange efter samme fjende, så flygter den og altid i lige linje fra stedet (ØJylland; 1), og den bider kun dem, som kender den; der går mange historier om børn, der intetanende legede med en hugorm og ikke blev bidt før moderen eller faderen kom til og råbte, at det var en farlig orm (5) sml. s. 336f.

Når man så en hugorm skulle man sige »hugorm, hugorm Vuse«, så forsvandt den uden at bide (8).
En besværgelsesformular mod hugormebid lød:
Her kommer hjorten gangendes frem og hælder med takkerne sine. Hvorfor hælder du med takkerne dine? Jo, jeg må vel hælde med takkerne mine, thi den hugorm har slaget mig. Ja, har den hugorm slaget dig, da skal det slet ikke skade dig, det skal ikke falde på stokke og sten, men udi død mands ben, der ligger under mulde, ja det skal forsvinde som dug i solen og kul i ovnens hede, i navn Gud Faders o.s.v. og Fadervor (9), sml. s. 342.

»Griber du en hugorm over nakken og stryger den over nakken indtil dens hale med noget uldent, så kan du siden lade ham løbe på dit bare bryst og han gør dig ingen skade«. Hugorme kan ikke bide hænder gnedet med hvidløg eller vasket i peberrodsvand eller når man bærer askeblade på sig, »du kan uden rædsel tage den i dine hænder« (cyprianus 1771; 10), sml. s. 343.
På en gård i Borris skulle alle påskemorgen spise et stykke knastørt brød fra julen, så var man beskyttet mod hugormebid (11).

En karl sov på marken til middag, en anden karl så en stor hugorm komme hen til den sovende og lægge et grønt blad på hjertekulen, så løb den bort. Da karlen vågnede gættede han, at bladet var et mærke på stedet, hvor ormen siden ville bide ham, og lagde en økse under bladet. Hugormen vendte tilbage og huggede så hårdt i stålet under bladet, at øksen brækkede midt over (12).

Når hugormen har bidt tager den sig til navlen for ikke at sprække (sml. ovenfor), og kan man gribe den forinden er biddet ufarligt (13); man skal hurtigst muligt opsøge vand og bade såret dermed før ormen kommer til vand, thi da må *den* dø før solen går ned og biddet er uskadeligt, men kommer ormen først dør man (14), kan man efter biddet få noget at drikke før ormen virker giften ikke (Bornholm; 15).
Lægges hugormens hoved på bidsåret suger det giften i sig igen (16) jf. Havamål: bideren er bedst mod bidsot; »det anses for et sikkert middel mod hugormes bid, når man straks kan fange hugormen, skære den itu og lægge et stykke af dens kød på det bidte sted« (Sønderjylland 1815; 17), den hugges i tre stykker og det midterste lægges på såret (17a).
Det bedste middel er at rive eller skære hugormen midt over og gnide bidsåret med enderne (18), et stykke af ormen lagt på såret trækker giften ud (19), spises et stykke af dens skind virker det som modgift (20), ligeså en strimmel skåret af dyrets ryg og spist med ens egen urin til (21); andre midler mod bid er flået og finskåret hugorm, et pulver af soltørret hugormeskind indtaget med sødmælk eller brændevin, »man plejer derfor til dette brug at have en hugormekrop liggende« (Mors 1811; 22), der hang et sådant skind under loftet i mange vestjyske hjem (23), men hugormen skulle være fanget før den 1. april eller 1. maj, ellers virkede den ikke, hyrdedrenge fik af husbonden en mark (mønt) for hver de fangede (5), det hed: en hugorm fanget i april er lige så god som tre fanget i maj måned (24).